

Economische effecten van marktintegratie

DR. J. C. P. A. VAN ESCH

Jubileum

Op 25 maart jl. is herdacht dat 25 jaar geleden de verdragen van Rome zijn ondertekend. Het betrof het EEG-verdrag en EURATOM. Het EGKS-verdrag dateert al van 18 april 1951 en werd te Parijs gesloten. Aan dit jubileum is in de media uitgebreid aandacht besteed. In Brussel is tijdens de Europese Raad van staatshoofden en regeringsleiders een speciale bijeenkomst gehouden; in Den Haag is op het Binnenhof het heugelijke feit herdacht met toespraken van alle Nederlandse (oud-)commissarissen: Mansholt, Lardinois, Vredeling en Andriessen.

Bij zo'n herdenking wordt een terugblik geworpen en wordt de vraag gesteld: waartoe heeft het geleid, wat is het resultaat? Aangezien het om economische verdragen gaat en economisten resultaten graag in een getal weergeven, ligt het voor de hand op zoek te gaan naar kwantitatieve integratie-effecten.

In dit artikel wordt een globaal overzicht geschetst van de wijze waarop onderzoekers methoden hebben ontwikkeld om de effecten te berekenen, en van de resultaten.

Integratie-effecten

Integratie-effecten zijn de vruchten die uit het integratieproces voortvloeien. Het integratieproces steunt op een theoretische gedachtegang 1) waarin bepaalde doelstellingen worden nagestreefd. Het gaat er dus om vast te stellen of er is uitgekomen wat men verwacht had. Men kan daarom twee benaderingswijzen van het berekenen van de effecten onderscheiden, namelijk *ex ante* en *ex post* 2). De onderzoeken *ex ante* houden berekeningen vóór in betreffende integratieprocessen die nog moeten plaatsvinden, terwijl de onderzoeken *ex post* berekeningen achteraf zijn over integratieprocessen die reeds hebben plaatsgevonden.

De belangrijkste doelstelling van integratie in economische zin moet zijn het kleiner worden van het welvaartsstekort. Het inkomen in reële termen moet dus stijgen. Voor nationale volkshuishou-

dingen die aan een douane-unie deelnemen, betekent dit een stijging van het bruto nationaal produkt (BNP) of van de mate van economische groei.

Intuïtief zoekt men de oplossing in twee richtingen:

- de groeivoet moet hoger zijn dan in de rest van de wereld die niet aan de douane-unie meedoet;
- de groeivoet moet voor de lidstaten van de douane-unie hoger zijn dan in de periode aan de douane-unie voorafgaand.

Bij nader inzien is dit berekenen niet zo eenvoudig. Want de groeivoet binnen en buiten de douane-unie wordt door een groot aantal factoren bepaald, niet alleen door het opheffen van de onderliggende handelsbelemmeringen en het oprichten van een gemeenschappelijke buitenmuur. Het integratie-effect moet dus geïsoleerd worden vastgesteld. Bij een vergelijking tussen de periode voorafgaand aan de douane-unie en die van de douane-unie moet men vaststellen wat men gaat vergelijken, bij voorbeeld niveaus of tendenties.

Al deze problemen zijn in de literatuur 3) op verschillende wijzen opgelost. Hoe brokkelig de resultaten tot nog toe ook zijn, de onderzoekers hebben op dit stuk een behoorlijke prestatie geleverd. Niet alleen moesten methoden worden bedacht en operationeel gemaakt, maar ook moesten statistische grootheden worden opgespoord die voor de berekening nodig en geschikt waren. Het uiteenlopen van de resultaten vloeit ook voort uit het feit dat de onderzochte perioden verschillend waren. Naarmate de douane-unie langer bestond, waren tijdreeksen over een langere periode beschikbaar.

Bovendien bleek dat het berekenen van de invloed op de welvaart of de ontwikkeling van het BNP niet eenvoudig was. Deze is de resultante van een aantal tussenschakels. Vandaar dat nadruk is komen te liggen op het meten van deze tussenschakels.

Lipsey 4) heeft gesteld dat de voor- en nadelen van een douane-unie kunnen voortvloeien uit een aantal verschillende bronnen:

- produktspecialisatie voortvloeiend

uit comparatieve voordelen en dus uit handelswijzigingen;

- schaalvergroting;
- wijzigingen in de internationale ruilvoeten;
- wijzigingen in de doelmatigheid in de voortbrenging, afgedwongen door toenemende buitenlandse mededinging;
- wijzigingen in de economische groeivoet.

De aandacht van de onderzoekers is allereerst uitgegaan naar de wijzigingen in de handelsstromen. In de theorie zijn door Viner 5) de begrippen *handels-schepping* (trade creation) en *handels-aftapping* (trade diversion) ontwikkeld. Deze handelswijzigingen heeft men gepoogd te meten. Aan de produktspecialisatie is minder aandacht besteed. De wijzigingen in in- en uitvoerprijzen hebben in de onderzoeken een zekere rol gespeeld. De meer dynamische gevolgen van economische integratie — schaalvergroting, wijzigingen in de doelmatigheid en in de mate van economische groei — zijn nog niet in een model gevangen. Uiteindelijk moet het om deze effecten gaan, aangezien de statistische effecten van het opheffen van onderlinge handelsbelemmeringen en het oprichten van een gemeenschappelijke buitenmuur naar hun aard éénmalig zijn en op een gegeven ogenblik zijn uitgewerkt in die zin dat ze in de economische structuur zijn opgenomen. Bij het leggen van de nadruk op het verklaren van wij-

1) Voor een vrij recente kritische beschouwing van de theorie van een douane-unie zie Paul Collier, *The welfare effects of customs unions: an anatomy*, *The Economic Journal*, 89, maart 1979, blz. 84-95.

2) P. J. Verdoorn en C. A. van Bochove, *Measuring integration effects: a survey*, *European Economic Review*, 3, 1972, blz. 337.

3) Een recent overzichtartikel waaraan voor deze bladwijzer het een en ander is ontleend, is dat van David G. Mayes, *The effects of economic integration on trade*, *Journal of Common Market Studies*, jg. XVII, nr. 1, september 1978, blz. 1-25. Hierin een uitgebreid literatuuroverzicht, evenals in Peter Robson, *The economics of international integration*, Londen, 1980. Voor literatuurvermelding zie ook: Frits Machlup, *A history of thought on economic integration*, Londen, 1977. Voor een vergelijking van de gangbare met de meer marxistisch getinte theorieën, zie: W. G. C. M. Haack, *Oorzaken en effecten van de economische integratie in West-Europa: een vergelijking van traditionele en kritische integratietheorieën*, *Maandschrift Economie*, jg. 45, 1981, nr. 11, blz. 421-439.

4) R. G. Lipsey, *The theory of customs unions: a general survey*, *The Economic Journal*, september 1960, vol. LXX, blz. 496-513. Mayes citeert in zijn in voetnoot 3 vermelde artikel deze opsomming van Lipsey, maar noemt — ten onrechte — als bron een artikel van Lipsey uit 1957.

5) Jacob Viner, *The economics of customs unions*, Carnegie endowment for international peace, 1950. Een hoofdstuk hieruit is ook opgenomen in P. Robson, *International economic integration*, Penguin modern economics, 1972, blz. 31-47.

zigheden in handelsstromen en ruilvoeten dient men er steeds rekening mee te houden dat reeds optredende dynamische effecten ook van invloed zijn op de handel en de ruilvoeten.

Twee methoden worden gebruikt, namelijk de *restmethode* (residuaal model) en de *analytische methode*. Aan beide wordt hieronder aandacht besteed.

Restmethode

In de restmethode vergelijkt men voor een bepaalde periode de historisch waargenomen verschijnselen met de hypothetische toestand die zonder economische integratie zou zijn opgetreden. Het hypothetische alternatief wordt met *anti-monde* aangeduid; ook wordt het wel het *normale* niveau genoemd. Het probleem van deze methode schuilt in het schatten van het alternatief. In het algemeen kan men stellen dat de plausibiliteit van het hypothetisch alternatief toeneemt naarmate meer variabelen zijn opgenomen.

Het meest eenvoudig is te beginnen bij gegevens van het *invoerland*, dus het land waarvan binnen de douane-unie de belemmeringen in het onderlinge verkeer verdwijnen. Wat betekent het wanneer de ontwikkeling van de invoer zonder douane-unie hetzelfde verloop zou hebben gehad als in de periode voorafgaand aan de douane-unie? Bij een onregelmatig verloop van de internationale handel kan de trend niet zonder meer worden doorgetrokken. Als oplossing is gekozen de invoer lineair te relateren aan de totale binnenlandse bestedingen. Maar daarbij wordt de *marginale invoerquote* constant verondersteld, terwijl plausibel is dat deze met het inkomen kan stijgen. Overigens zal in de pre-integratieperiode de marginale invoerquote allerlei invloeden hebben ondergaan en waarschijnlijk niet constant zijn geweest.

Een variant op de invoerbenadering is de *aandeelmethode*. Men gaat niet uit van de absolute waarde van de invoer, maar van aandelen van verschillende landen in de totale binnenlandse consumptie. Het aanbod wordt oneindig elastisch verondersteld. De aandelen worden met en zonder integratie vergeleken. Ook hier treedt het probleem op van het meten van de ontwikkeling van de verschillende aandelen in het verleden. Wanneer ze niet constant zijn gebleven is een veronderstelling ten aanzien van hun bewegingen nodig. Bovendien kan de ontwikkeling van inkomens en bestedingen (economische groei) van invloed op de aandelen zijn geweest.

Een verbetering kan vervolgens zijn het introduceren van de *inkomenselasticiteit* van de invoervraag. Daarbij gaat het om de invloed van wijzigingen in de invoeraandelen op de inkomenselasticiteiten voor de vraag naar verschillende soorten invoergoederen. Door

de inkomenselasticiteiten te differentiëren al naar de invoer afkomstig is uit lidstaten of uit derde landen kunnen handelsschepping respectievelijk -aftapping worden berekend. Ook hier kan voor het vaststellen van het hypothetisch alternatief worden gekozen uit verschillende mogelijkheden.

Een volgende stap is het in beschouwing nemen van *aanbodvariabelen*. Wanneer de tot nu toe gehanteerde veronderstelling van oneindige prijselasticiteit van het aanbod wordt losgelaten, wordt de analyse niet langer beperkt tot het invoerland. Handel tussen een landenpaar is dan een functie van variabelen in beide landen. Als *normale* toestand kan men aannemen dat de onderlinge handel proportioneel varieert met de totale export van het uitvoerland en de totale import van het invoerland. Verfijnder modellen ontwikkelen de gedachte dat handelsstromen een multiplicatieve functie zijn van de nationale inkomens van beide landen, hun bevolking en de onderlinge afstand. Ook werd met prijs- en substitutie-effecten rekening gehouden, maar hierdoor ontstond een verband met de analytische methode zoals hieronder zal blijken.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Europa Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden

---

Het economisch gedrag van *derde landen* kan vervolgens op twee manieren in de berekeningen worden betrokken. In de aandeelmethode kan bij het construeren van het hypothetisch alternatief worden uitgegaan van de ontwikkeling van de handelsaandelen van lidstaten en van niet-lidstaten in andere markten in dezelfde periode. Ook kunnen derde landen zoals VS, VK en Japan als een controlegroep of „normaliser” worden gebruikt.

Het construeren van de *anti-monde*, het hypothetisch alternatief, vormt de zwakke stee in deze restmethode.

Analytische methode

In opzet is de analytische methode een benadering *ex ante*. Het gaat om een economische verklaring vóór van de werkelijke ontwikkeling in de douane-unie. Het ligt voor de hand zeer simpel in een *invoerland* te beginnen. De invoer wordt afhankelijk gedacht van de economische bedrijvigheid en dus van het BNP enerzijds, en van de relatieve prijzen van ingevoerde en binnenslands voortgebrachte goederen anderzijds. Kernbegrippen zijn dan *prijs- en substitutie-elasticiteiten*. Wanneer immers een tariefverlaging tot handelsschepping zal leiden, moet de relatie tussen de tariefverlaging en de prijsveranderingen die als gevolg daarvan in het invoerland op-

treden, bekend zijn. In het geval van handelsaftapping moet de substitutie van goederen uit derde landen door die uit een lidstaat bekend zijn.

Het berekenen van de elasticiteiten vormt de zwakke stee in de analytische methode. Macroberekeningen leiden niet tot conclusies die overeenkomen met die van de restmethode. Men zoekt het nu in de richting van berekeningen voor (groepen) producten (desaggregatie).

Het aantrekkelijke van de analytische methode is dat de resultaten achteraf met de werkelijke ontwikkeling kunnen worden vergeleken en eraan getoetst.

Resultaten

Ondanks de uiteenlopende wijzen van berekeningen en van het doorhakken van methodologische knopen — binnen een ruime onzekerheidsmarge — worden vastgesteld dat voor industrie-producten zich een aanzienlijke handelsschepping heeft voorgedaan. Deze handelsschepping was groter dan de handelsaftapping. Sommige studies wijzen nog in de richting van externe handelsschepping, zodat de conclusie kan luiden dat het oprichten van de Europese Gemeenschap globaal tot een verbetering van de allocatie heeft geleid 6).

Naar het statistische effect op inkomens zijn slechts enkele onderzoeken gedaan. Deze kwamen op minder dan 1% van het BNP van de lidstaten uit.

Conclusie

Het bovenstaande geeft de ontwikkeling weer van de onderzoeken naar statische integratie-effecten. Zo'n doorlopend verhaal kan licht de indruk wekken van een redenering à la het ei van Columbus. Achteraf — *ex post!* — lijkt het vanzelfsprekend. De werkelijkheid is echter dat een aantal econometristen met vallen en opstaan betere methoden ontwikkelde en op zoek ging naar meer geschikte statistische gegevens. Geen geringe prestatie!

Op de geringe kwantitatieve resultaten die uit de berekeningen voortvloeien moet men zich echter niet verliezen. Er zijn ook verschijnselen die niet zo gemakkelijk zijn te meten. Pelkmans heeft op een conferentie ter gelegenheid van 25 jaar EEG-verdrag opgemerkt dat de kern van de huidige Europese integratie niet ligt in de politiek en in het recht, maar in de markten 7). Hieraan wordt in het algemeen weinig aandacht gegeven. Misschien is de terminologie

6) Peter Robson, *The economics of international integration*, blz 176.

7) *Europa van morgen*, 21 april 1982, blz. 215.

hier debet aan. Volgens het verdrag is de EEG een Gemeenschappelijke Markt (met hoofdletters). Van deze manier van uitdrukken kan de suggestie uitgaan dat er een bijzonder soort markt bestaat: de Gemeenschappelijke Markt. Het lijkt dan alsof er daarnaast binnen de lidstaten ook nog een niet-Gemeenschappelijke Markt zou bestaan. Uiteraard is er binnen de EG één markt, die gemeenschappelijk voor alle lidstaten is. Misschien zouden wij de hoofdletters moeten weglaten en over de gemeenschappelijke markt gaan spreken als over de markten waarmee wij in ons dagelijks leven te maken hebben.

Economische integratie leidt tot een

verstremgeling van markten die mogelijk een stabiliteit oplevert die er zonder integratie niet zou zijn. Robson 8) wijst er in de conclusie van zijn boek op dat deze stabiliteit en andere niet nader aangeduide factoren even belangrijk voor de welvaart zijn als inkomens- en werkgelegenheidsniveaus. In deze richting zou het onderzoek in de komende tijd moeten gaan 9).

J. C. P. A. van Esch

---

8) Peter Robson, op. cit., blz. 183-184.

9) Robson verwijst naar een publikatie van Balassa uit 1975.